

Гудзовата О.О., к. е. н., доцент,
доцент кафедри інформаційних систем у бізнесі
Львівський торговельно-економічний університет

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Гудзовата О.О. Зарубіжний досвід державної грошово-кредитної політики та зміцнення фінансової безпеки. У статті розглянуто досвід державної грошово-кредитної політики країн світу за напрямками: ефективності застосовуваного монетарного інструментарію, дієздатності банківської системи, ефективності валютної політики. Окреслено основні інструменти монетарної політики (бюджетне фінансування, кредитування реального сектору економіки, управління відсотковою ставкою), використувані в різних країнах світу. Проаналізовано зарубіжний досвід реструктуризації банківських кредитів та реалізації валютної політики. Визначено особливості державної підтримки ефективного банківського кредитування для забезпечення фінансової безпеки. Узагальнено світову практику застосування інструментів та засобів державної грошово-кредитної політики та їх результативність.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, фінансова безпека, банківська система, інструменти монетарної політики, валютна політика.

Гудзоватая О.О. Зарубежный опыт государственной денежно-кредитной политики и укрепления финансовой безопасности. В статье рассмотрен опыт государственной денежно-кредитной политики стран мира по направлениям: эффективности применяемого монетарного инструментария, дееспособности банковской системы, эффективности валютной политики. Очерчены основные инструменты монетарной политики (бюджетное финансирование, кредитование реального сектора экономики, управление процентной ставкой), используемые в разных странах мира. Проанализирован зарубежный опыт реструктуризации банковских кредитов и реализации валютной политики. Определены особенности государственной поддержки эффективного банковского кредитования для обеспечения финансовой безопасности. Обобщена мировая практика применения инструментов и средств государственной денежно-кредитной политики и их результативность.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, финансовая безопасность, банковская система, инструменты монетарной политики, валютная политика.

Gudzovata O.O. Foreign experience of state monetary policy and strengthen financial security. In the article the experience of the state of monetary policy in of the world is considered by the range: the effectiveness of the applied monetary instruments, the capacity of the banking system, the effectiveness of monetary policy. The basic instruments of monetary policy (budgetary financing, lending to the real economy, the interest rate) used in different countries are outlined. The foreign experience of restructuring of bank loans and implementation of monetary policy are analyzed. The features of effective state support bank lending to ensure financial security are identified. Global practice of using the tools and means of state monetary policies and their effectiveness is generalized.

Keywords: monetary policy, financial security, banking, monetary policy instruments, exchange rate policy.

Постановка проблеми. Поглиблення економічної кризи та фінансова нестабільність в Україні зумовлені певною мірою відсутністю ефективної державної політики, науково обґрунтованої концепції та методів і механізмів реформування всієї грошово-фінансової системи в умовах перехідного періоду. Подолання соціально-економічних труднощів становлення економіки ринкового типу в Україні з урахуванням комплексного розвитку її регіонів вимагає суттєвих змін у діючій системі регулювання грошово-кредитної сфери та приведення її у відповідність до вимог нинішнього етапу розвитку суспільства. Світовою практикою напрацьовано доволі вагомий досвід державного регулювання

функціонування грошово-кредитної сфери, який суттєво доповнює теоретико-методологічні положення ефективного її розвитку та використання можливостей, функцій і завдань у формуванні системи фінансової безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження грошового обігу становлять праці класиків світової економічної думки: Д. Рікардо, Дж.С. Мілля, А. Маршалла, І. Фішера, М. Тугана-Барановського, Дж. Кейнса, М. Фрідмена, Р. Манделла та ін. Проблеми грошового обігу та можливостей використання його інструментів у державному регулюванні економікою стали особливо актуальними для вітчизняної економічної науки з

початку 90-х років XX ст. Ці питання досліджуються в роботах В. Бурлачкова, А. Гальчинського, В. Геєця, А. Гриценка, М. Головіна, Б. Кваснюка, І. Лукінова, І. Лютого, О. Мельника, Б. Панасюка, М. Савлука, В. Стельмаха, А. Чухно, В. Ющенко та ін.

Проте вивчення особливостей регулювання грошово-кредитної сфери у світовому масштабі залишає низку невирішених завдань, що зумовлено складністю та багатофакторністю всієї системи грошово-кредитних відносин, яка має враховувати особливості й умови національних ринків.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз досвіду застосування інструментарію грошово-кредитної політики та зміцнення фінансової безпеки в різних країнах світу.

Виклад основних результатів. Грошово-кредитна політика держави, по суті, являє собою комплекс заходів держави щодо регулювання грошового ринку для забезпечення економіки грошовою масою і підтримання стабільності грошової одиниці як необхідної передумови досягнення макроекономічних цілей.

У межах грошово-кредитної політики провідних країн світу реалізується низка заходів, із переліку яких варто виокремити найбільш дієві і дотичні до покращення параметрів фінансової безпеки, а також згрупувати їх за напрямками: ефективності застосовуваного монетарного інструментарію, дієздатності банківської системи, ефективності валютної політики.

Головним завданням монетарної політики є контроль із боку держави (через Національний банк) обсягів попиту та пропозиції грошей, забезпечення, таким чином, цінової стабільності, економічного зростання, стримування безробіття. Світовим досвідом напрацьовано дві базові стратегії монетарної політики: експансивну (супроводжується пом'якшенням монетарних умов, зниженням відсоткових ставок, збільшенням пропозиції грошей); рестриктивну (передбачає дестимулюючу політику, уповільнення інфляції, стримування економічного зростання).

Так, експансивний тип грошово-кредитної політики набув поширення в країнах Північної Америки, де вплив прямих інструментів центрального банку зведений до мінімуму. Натомість в ЄС досить широко використовуватися рестриктивний тип політики. Існує можливість застосування і змішаного підходу до реалізації ефективної державної грошово-кредитної політики шляхом комбінування прямих і непрямих грошово-кредитних інструментів, але це потребує належного становлення і поступу внутрішнього ринку цінних паперів, що стабільно функціонує. А це вже вимагає достатньої довіри до уряду як емітента цінних паперів із боку як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів.

Фінансові системи розвинутих країн мають певні регіональні особливості. Науковці виокремлюють «американську модель» фінансового ринку та «банківську модель». Американська модель притаманна

таким країнам, як США, Канада, Австралія тощо. Дана модель, яку також називають «ринково орієнтованою» або «з широкою участю», передбачає домінування на фінансовому ринку небанківських посередників, високий рівень розвитку фондового ринку. Банківська, або ж «континентальна», модель характерна для Європи, Японії. За такої моделі саме банки надають основний обсяг фінансових послуг і характеризуються високим рівнем універсалізації. При цьому фондовий ринок є менш розвинутим [1, с. 79].

Слід зазначити, що у кризовий та посткризовий періоди відбулася суттєва трансформація функцій центральних банків держав. Для розуміння значних негативних наслідків, практичної відсутності стримувальних інструментів та значної неконтрольованості зародження і розвитку глобальних фінансово-економічних криз уряди багатьох країн значно розширили функції центральних банків та змістили пріоритети їх діяльності із цінової стабільності до сприяння економічному зростанню і забезпеченню фінансової стійкості на фоні досягнення повної зайнятості (Австралія, Ізраїль, США, Словаччина, Швеція), сприяння стійкому економічному зростанню та економічній політиці уряду (Австралія, Грузія, Ізраїль, Швейцарія, Швеція, Словаччина, Туреччина, Угорщина, Чехія, Україна), досягнення стабільності банківсько-фінансової системи (Білорусь, Бразилія, Англія, Грузія, Вірменія, Польща, Ізраїль, Ісландія, Німеччина, Норвегія, Росія, Мексика, США, Швеція, Чехія, Україна), забезпечення ефективного функціонування платіжних систем (Білорусь, Німеччина, Росія, США, Вірменія, Чилі, Японія, Мексика, Польща, Швеція) [2]. Звичайно, що на практиці повною мірою забезпечити зміщення можливостей і завдань центробанків, а також реалізувати зазначені глобальні фінансово-економічні інтереси в різних державах удалося не всюди, що засвідчує залежність грошово-кредитної політики уряду й від впливу низки інших чинників, а також дієздатність альтернативних застосовуваних чи, навпаки, невикористовуваних інструментів.

Як свідчить зарубіжний досвід, державою можуть застосовуватися так звані непрямі підходи до реалізації інструментарію монетарної політики. За результатами аналізу зарубіжної практики стимулювання зовнішньоекономічної діяльності можна стверджувати про ефективність державної підтримки національного експорту через офіційні експортні кредитні агентства, які створені більш ніж у 70 країнах світу і регулюються правилами Бернського союзу і нормами «Угоди про уніфікацію експортних кредитів, які користуються державною підтримкою» [3]. Таким чином, держава може підтримувати експортний потенціал власного реального сектору економіки, а також збільшувати обсяги монетизації економіки.

Зазначимо, що вагомість бюджетного фінансування як інструмента монетарної політики незна-

чна, але зростає у міру збільшення його обсягів, адже позначається на раціональному використанні бюджетного фінансового ресурсу, зміні структури бюджетних видатків, підвищенні їх продуктивності, але, що головне, – збільшує частку коштів, які обертається в реальному секторі економіки на противагу заощадженням та видаткам зі значно нижчим інвестиційним характером.

Хоча, звичайно, кредитування реального сектору економіки є більшою мірою прерогативою безпосередньо банківського сектору. Втім, це можливо за розвинутої і фінансово спроможної банківської системи. Для країн, що розвиваються, особливо важливим і актуальним є вивчення досвіду монетарної політики держав, які вивели банківський сектор із кризи чи слабого фінансового положення. Так, Аргентина, Бразилія і Швеція замінили проблемні активи банків цінними паперами інвестиційного фонду. Завдяки такій операції банківські структури отримали можливість вивільнити значні фінансові ресурси з резервування та переспрямувати їх на цілі кредитування. Важливим та особливим аспектом цього досвіду було те, що інвестиційний фонд на відміну від банку має більше можливостей щодо стягнення боргів. Подібна операція дає змогу розтягнути реструктуризацію проблемних кредитів на більш тривалий термін, покращуючи тим самим поточну ліквідність та кредитоспроможність банківської системи [4, с. 22].

В економічно розвинутих країнах під час регулювання грошово-кредитної сфери через банківську систему часто застосовується такий інструмент, як управління відсотковою ставкою. Так, в Австралії розміри пільгової ставки кредиту та бюджетної компенсації перебувають у прямій залежності від процентної ставки банку, у Франції – пільгова ставка фіксована, а ставка банку впливає лише на обсяг бюджетної компенсації [5, с. 139].

В Японії існує практика застосування стратегії заниженого рівня відсоткових ставок і створення так званих погоджувальних рад із-поміж представників влади, банківського бізнесу та суб'єктів господарювання, які координують умови кредитування за спеціально виділеними кредитними програмами. Роль інституцій банківсько-кредитної координації полягає не лише у зниженні ризиків та стимулюванні збільшення обсягів банківського кредитування, але й скерування останнього у найбільш бажаному руслі. До таких належать інвестиційні кредити та позики, кредити на розвиток інноваційної та науково-дослідної діяльності, впровадження важливих для соціально-економічного розвитку територій програм.

Наглядним є й французький досвід застосування сучасних банківських інструментів у системі грошово-кредитної політики та зміцнення окремих важливих аспектів фінансової безпеки держави, зокрема щодо підтримки і стимулювання розвитку інноваційної діяльності та активності, трансферу

технологій шляхом надання кредитів «честі», які передбачають надання безвідсоткової позики на створення суб'єкта малого підприємництва особі, що зарекомендувала себе як чесна та з організаторськими здібностями. Зрозуміло, що зростання ділової активності населення є запорукою формування і розширення середнього класу, що позитивно позначається на зміцненні фінансової безпеки домогосподарств. Водночас розширюється місткість внутрішнього ринку, покращується платоспроможний попит та активізується соціально-економічний розвиток територій, збільшуються обсяги надходжень до місцевих бюджетів, що є позитивним чинником для посилення фінансової безпеки місцевих громад.

Звернімо увагу, що у Франції умовою повернення позики є успішна реалізація проекту, та за весь період реалізації відповідної практики 90% суб'єктів малого бізнесу, що були підтримані цим інструментом банківського кредитування, продовжували діяльність і успішно функціонували більше п'яти років [6, с. 11–13].

Попри високу привабливість банківського бізнесу, безпосередню причетність до фінансових ресурсів і грошових потоків його суб'єкти, як і в будь-якій іншій сфері, потребують виваженого державного регулювання, підтримки і стимулювання раціонального та ефективного розвитку. Отже, широкий комплекс заходів із державної підтримки банківської системи об'єктивно необхідний і позитивно позначається на створенні грошей і регулюванні грошової маси, мобілізації вільних коштів суб'єктів господарювання і переміщенні їх у сектор, де створюється додана вартість, забезпеченні сталості банківської діяльності та грошового ринку.

Державна підтримка банківського кредитування об'єктивно позитивно позначається на переміщенні фінансових ресурсів у часі, через кордони, між галузями, на якісному управлінні ризиками, об'єднанні фінансових ресурсів та їх розподілі між суб'єктами господарювання, забезпеченні безперебійного функціонування платіжних систем (зокрема, клірингу та торговельних розрахунків), насиченні ринку важливою фінансовою інформацією.

Потрібно визнати, що в умовах кризових явищ, коли необхідна суттєва фінансова підтримка (із боку банківської системи) реального сектору економіки чи не найбільш важливим аспектом стає ефективна реструктуризація банківських кредитів. Важливою тут є і роль держави. Узагальнення окремих практик світового досвіду щодо реструктуризації банківських кредитів наведено в табл. 1.

Хоча банківська система часто потерпає від недостатньо виважених управлінських рішень у частині формування і використання капіталу, змінах в його структурі і співвідношеннях. Зокрема, негативним наслідком тут може стати погіршення фінансового стану і ліквідності, спроможності суб'єктів банківського бізнесу до кредитування та виконання інсти-

туційно-правових умов і регулюючих норм центрального банку.

Для недопущення подальшого негативного розвитку ситуації органи законодавчої та виконавчої влади, відповідальні за грошово-кредитну політику держави, мають не зволікати із ситуацією, а активно діяти і скеровувати зусилля на підтримку банківського сектору, виправлення ситуації та покращення структури активів і капіталу банківських установ. Найбільш часто застосовуваними інструментами є запровадження спеціальних адміністрацій, створення комісій з управління активами банків, викуп «неякісної» чи неліквідної заборгованості, створення відповідних інституцій із компетенціями акумулювання і перерозподілу активів банківської системи та ін. Реалізація таких заходів спрямована на покращення структури активів у банківській системі. Таким чином, забезпечуються їх вища фінансова стійкість та ліквідність, що загалом позитивно позначається на функціонуванні банківської

та фінансової систем держави, реалізації базових функцій і завдань суб'єктів банківського бізнесу.

Охарактеризований досвід має особливо важливе значення для органів державного управління щодо виведення банківської системи з кризи в умовах доволі суттєвого та системного спаду в економіці, наявності гострих кризових явищ у системі національного господарства, різкої зміни зовнішніх і внутрішніх умов діяльності банківської системи, коли вона неспроможна стабільно функціонувати та виконувати свої основні функції, характеризується різким зниженням ліквідності і платоспроможності, кризою платежів, невиконанням банками своїх зобов'язань перед кредиторами та вкладниками, збільшенням частки проблемних кредитів, зниженням дохідності банківських операцій, а інколи й банкрутством банків.

Зауважимо, що важливе прикладне значення має і світовий досвід реалізації грошово-кредитної політики у валютній сфері. Так, до кризи 2008 р. в Укра-

Таблиця 1

**Узагальнена характеристика світового досвіду
щодо реструктуризації банківських кредитів [7, с. 14; 8, с. 212–213]**

Реалізовані інструменти	Країни, роки	Характеристика заходів
Зниження процентних ставок	США, 2008 р.	Реалізація Федеральною корпорацією страхування депозитів США програми реструктуризації іпотечних кредитів, наданих одним із федеральних банків; програма поширюється на позичальників «першої іпотеки» (першого місця проживання) і передбачає зниження процентних ставок за іпотечними кредитами, відношення боргу до доходів яких становить 38%
	Аргентина, 1995 р.	Зниження процентних ставок за наданими кредитами
Пролонгація строків кредитування	Великобританія, 2008 р.	Запровадження казначейством програми підтримки іпотек домовласників, а саме пролонгації частини платежів позичальників строком до двох років
	США, 2008 р.	Пролонгація одним із банків строків сплати за іпотечними кредитами, за якими відношення боргу до доходів перевищує 40%
	Мексика, 1995 р.	Запровадження урядом програми реструктуризації іпотечної і комерційної заборгованості, зокрема пролонгації строків кредитування до 20 років
	Уругвай, 2000 р.	Реструктуризація невеликих за обсягами кредитів (до 50 тис. дол. США)
	Угорщина, 2008 р.	Досягнення домовленості між міністерством фінансів і 9 найбільшими банками щодо реалізації програми реструктуризації (пролонгації) кредитів
Зменшення основної суми боргу	США, 2008 р.	Зменшення одним із банків сум боргу за іпотечними кредитами
	Мексика, 1998 р.	Реалізація державної програми (Punta final) списання боргів шляхом субсидування (до 60% суми кредиту) боржників; розподіл, таким чином, тягаря витрат між урядом і банками
Конвертація валютних кредитів	Аргентина, 2002 р.	Проведення «асиметричної песифікації» примусового характеру: банки здійснювали конвертацію депозитів у песо за новим курсом (1,4 песо за 1 дол. США), тоді як зобов'язання за кредитами конвертувалися за старим курсом (1 песо за 1 дол. США)
	Угорщина, 2008 р.	Досягнення домовленості між міністерством фінансів і 9 найбільшими банками щодо реалізації програми реструктуризації кредитів (конвертації кредитів в іноземній валюті в кредити, деноміновані у форинтах)

іні застосовувався фіксований курс першого виду, і де-юре діяв режим плаваючого керованого обмінного курсу, а де-факто (із невеликими відхиленнями у часі) спостерігалася прив'язка до долара США.

Прикладом іншого підходу є так званий режим currency board (валютне бюро), за якого здійснюється особливий устрій обмінного курсу, коли

країна фіксує обмінний курс до певної так званої резервної валюти і здійснює стопроцентне забезпечення внутрішньої грошової пропозиції іноземною валютою. Такий режим був запроваджений у Гонконзі та Аргентині (у 1990 р.), Естонії (у 1992 р.), Литві (у 1994 р.), Болгарії (1996 р.) та інших країнах [9, с. 2–8].

Таблиця 2

Результати узагальнення зарубіжного досвіду регулювання розвитку грошово-кредитної сфери та забезпечення фінансової безпеки держави (узагальнено автором)

Напрями політики	Реалізовані інструменти та заходи	Результати політики
Рациональне використання монетарного інструментарію	– зниження відсоткових ставок, збільшення темпу пропозиції грошей (т. зв. експансійна монетарна політика); – підвищення відсоткових ставок, обмеження грошової пропозиції (т. зв. рестриктивна політика)	– стимулювання сукупного попиту та економічного зростання, зниження безробіття; позитивний вплив на фінансову систему через розвиток внутрішнього ринку та реального сектора; – стримування інфляції та забезпечення фінансової стабілізації
	– активна реалізація принципів гнучкості, прозорості та підзвітності Національного банку	– забезпечення інфляційного таргетування
	– розширення функцій центрального банку та зміщення їх пріоритетів із цінової стабільності до сприяння економічному зростанню та фінансовій стабілізації	– підвищення рівня зайнятості, забезпечення економічного зростання, стабільності банківсько-фінансової системи, ефективного функціонування платіжних систем
	– зміни відсоткових ставок	– поживлення або стримування темпів економічного зростання та фінансових можливостей держави
Ефективне функціонування банківської системи	– надання бюджетної фінансово-кредитної підтримки суб'єктам внутрішнього ринку та реального сектору економіки	– покращення фінансового забезпечення економічних агентів, зростання монетизації економіки
	– створення інвестиційних фондів фінансування резервів комерційних банків	– вивільнення фінансового ресурсу на цілі кредитування, покращення фінансових можливостей суб'єктів бізнесу та домогосподарств
	– формування трастових фондів та розвиток інфраструктури співробітництва влади, банківського сектору та суб'єктів бізнесу	– зниження фінансових ризиків і підвищення ефективності розподілу фінансових можливостей банківського кредитування
	– реалізація банківських програм кредитування розвитку малого бізнесу	– становлення середнього класу, розвиток внутрішнього ринку, зміцнення фінансової безпеки домогосподарств та територіальних громад
Стабільність валютної політики	– входження банківського капіталу до капіталу суб'єктів господарювання	– оздоровлення фінансового стану і зміцнення кредитоспроможності суб'єктів реального сектору
	– фінансування державою частини капіталу банків, надання гарантій і порук, реалізація інвестиційної політики у банківській системі, комплексна організаційно-економічна, інституційна та фінансово-ресурсна підтримка банків	– реалізація функцій і завдань банківського сектору у фінансовій системі держави, підвищення ефективності регулювання грошової маси, мобілізації та розподілу фінансового ресурсу, забезпечення сталості банківської діяльності та грошового ринку
Стабільність валютної політики	– вплив на економічну мотивацію і поведінку суб'єктів валютних відносин; юридичне оформлення валютної політики; організаційні заходи державних інституцій із реалізації валютної політики	– забезпечення сприятливих зовнішньоекономічних умов для відтворювальних процесів, формування ефективного механізму функціонування і розвитку внутрішнього валютного ринку, уникнення фінансових криз, забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності в країні як основи зростання економіки

Зразком третього типу режиму можна вважати режим, запроваджений в європейських країнах, які ввели спільну валюту – євро, а також у Панамі та Еквадорі, де відмовилися від власних валют і використовують як законний засіб платежу долар США.

За результатами вивчення світового досвіду реалізації валютної політики можна сформулювати низку важливих висновків, але загалом вони зводяться до необхідності державного регулювання валютних відносин для забезпечення сприятливих зовнішньоекономічних умов для відтворювальних процесів у країні, оптимізації участі суб'єктів господарювання в міжнародному розподілі праці, формування ефективного механізму функціонування і розвитку внутрішнього валютного ринку, недопущення недобросовісної конкуренції його суб'єктів та уникнення фінансових криз, гарантування безпеки господарської діяльності і захисту економічного суверенітету та інтересів держави на зовнішніх (зокрема, валютних) ринках, забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності в країні як основи зростання економіки.

Узагальнимо результати вивчення зарубіжного досвіду регулювання грошово-кредитної сфери та забезпечення фінансової безпеки держави (табл. 2).

Більшість із визначених інструментів і заходів має всі необхідні передумови, щоб бути реалізованими на відповідному етапі соціально-економічного розвитку держави для забезпечення раціонального використання монетарного інструментарію, ефективного функціонування банківської системи та стабілізації валютної політики.

Висновки. Важливість узагальнення світового досвіду реалізації інструментів грошово-кредитної політики полягає також у можливості комплексного осмислення та формування більш системної державної політики регулювання розвитку і підтримки грошово-кредитного сектору в системі фінансової безпеки держави, а також може слугувати орієнтирами щодо оцінювання ефективності політики в аналізованій сфері, яку реалізує держава, що є предметом наступного дослідження.

Список літератури:

1. Грошово-кредитні засоби регулювання економіки: [монографія] / За заг. ред. д-ра екон. наук Л.В. Кривенко. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – 210 с.
2. Сомик А.В. Підходи та проблеми оцінки ефективності грошово-кредитної політики національного банку України / А.В. Сомик // Ефективна економіка. – 2014. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3697>.
3. Лічак Д.В. Ефективне використання бюджетних коштів при пільговому кредитуванні суб'єктів господарювання / Д.В. Лічак // Экономико-правовые исследования в XXI веке: материалы Международной научно-практической Интернет-конференции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hozpravo.com.ua/conferences/arhiv/uchastnik.php?ELEMENT_ID=470&ID=491.
4. Герасименко Р.А. Снижение проблемной ссудной задолженности как условие выхода банковской системы Украины из кризиса / Р.А. Герасименко, М.С. Дегтярева // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ. – 2009. – Вип. 2(7). – С. 14–23.
5. Ніщимна С. Правове регулювання державного кредитування сільського господарства: зарубіжний досвід / С. Ніщимна // Право України. – 2006. – № 10. – С. 138–141.
6. Леонтьев Л.И. Опыт стимулирования инновационной деятельности за рубежом / Л.И. Леонтьев // Инновации. – 2003. – № 4(61). – С. 11–13.
7. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід і можливості застосування в Україні / В. Міщенко, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник НБУ. – 2009. – № 5. – С. 12–17.
8. Москвічова О.С. Державне регулювання кредитних послуг в умовах банківської кризи: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03 / О.С. Москвічова; Львівський національний університет ім. І.Я. Франка. – Львів, 2014. – 292 с.
9. Стельмах В. Модель монетарного устрою «Currency board»: «за» чи «проти» / В. Стельмах, О. Петрик // Вісник НБУ. – 2000. – № 3. – С. 2–6.